Toma Arhiđakon

Toma Arhiđakon

- Rođen oko 1200.-†8. V. 1268.
  - Datum smrti pouzdano znamo
    - Nadgrobni natpis u splitskoj crkvi sv. Frane
- Splićanin – ne znamo pouzdano kojeg društvenog porijekla

- Nadgrobni natpis u splitskoj crkvi sv. Frane

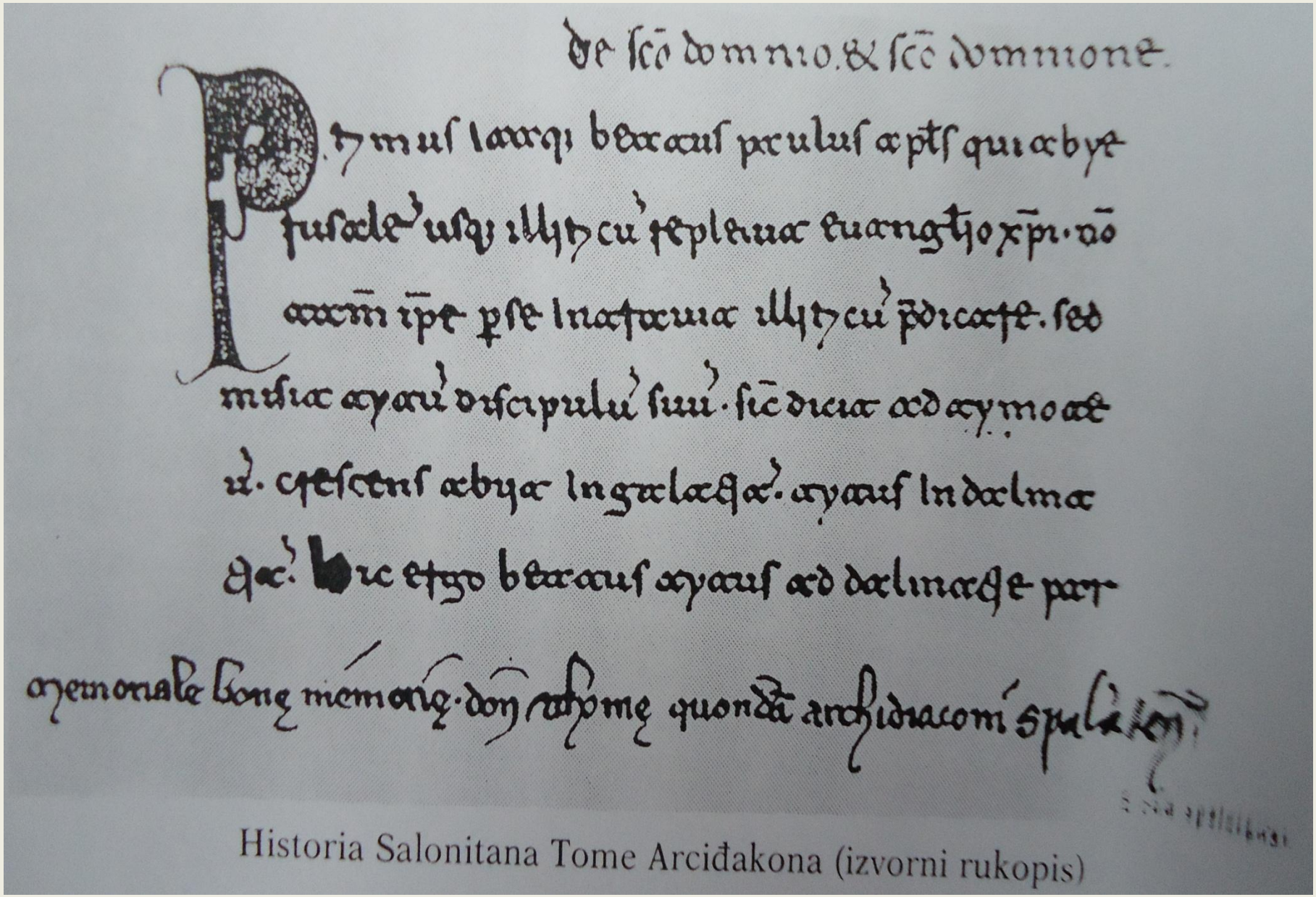
Školovanje

- Prvo u Splitu u katedralnoj školi
- Studirao je pravo u Bologni
  - Pravna, književna, gramatička i retorička izobrazba

- Već 1227. se javlja kao notar splitske općine
- Iste godine se javlja samo kao klerik – nije bio zaređen i nije imao službe
- 1228. je zaređen za subđakona

Visoke crkvene službe

- Između 1228.-1230. postaje kanonikom
- 1230. izabran za arhiđakona Splitskog kaptola
  - Zbog protivljenja nadbiskupa Guncela (1220.-1242.) potvrđen je tek 1234. od pape Grgura IX.
- 1243. izabran za splitskog nadbiskupa
  - Nikad nije preuzeo službu

Historia Salonitana Tome Arciđakona (izvorni rukopis)

Historia Salonitana

- Toma Arhiđakon autor je najpoznatije kronike s hrvatskih srednjovjekovnih prostora

Historia Salonitana (Povijest Salonitanske crkve)

- Kronološkim redom
  - Životi i djela solinsko-splitskih nadbiskupa od najranijeg do Tominog vremena
  - Brojni ekskurzi o prošlosti Splita, Dalmacije, srednjovjekovne Hrvatske i Ugarske

Historia Salonitana

- Prvi put objavljena 1894. (Franjo Račkі)
- Danas:
  - Toma Arhiđakon, *Historia Salonitana*, Split, 2003.
  - Engl. Izdanje: *Archdeacon Thomas of Split, History of The Bishops of Salona and Split*, CEU, 2006. ur. i prij. Damir Karbić, Mirjana Matijević Sokol i James Ross Sweeney, lat. tekst Olga Perić

Predaja rukopisa

- HS do nas došla u više rukopisa
  - Brojni rukopisi - 14.-18. stoljeće
- Glavni i najvažniji je splitski kodeks:
  - U Arhivu Splitskog kaptola (KAS 623) –
  - Pisan beneventanom krajem 13. ili početkom 14. stoljeća –
  - * Nema prvi list, pa ne znamo točan naslov

- Naslov preuzet iz kasnijih rukopisa: *Historia seu chronica Salonitanorum atque Spalatinorum pontificium*

- Naziv *Historia Salonitana* popularizirao D. Farlati

HS žanrovski

- Povijest splitske crkve ili kronika: salonitansko-splitska pontifikalna kronika
- Žanrovski
  - **Historia, ali ujedno i kronika**
  - **Gesta episcoporum** (djela biskupa)
  - Ima motive legende
  - Elementi hagiografije
  - Biografije
  - Autobiografija iako je ne prikazuje takvom

- Piše na temelju
  - Kataloga
  - Kronologija
  - Materijalnog i arhivskog gradiva

  Poznaje i druge kronike
  - Na primjer **Liber Pontificalis**

Raspored tema

- Po naravi predmeta i obradi HS se dijeli na dva glavna dijela
  - Razdoblje koje Toma nije doživio: temelji se na obradi povijesnih izvora (pogl. 1.-24. *23.-24. se odvija dok je bio dijete)
  - Zbivanja kojima je suvremenik (pogl. 25.-49.) :
    - Temelji na sjećanju
    - Onome što su mu drugi govorili
    - Onom što je saznao dok je vršio javne dužnosti

Prvi dio

Glavne teme

- Antička pov. Dalm. i Salone
- Starokršćanska Salone
- Pad Salone i osnutak Splita
- Prva stoljeća splitske povijesti i odnosi s Hrvatskom i Ugarskom
- Odnos prema svećenicima glagoljašima
- Odnosi Hrvatskog kraljevstva i Ugarske
- Crkvena organizacija Dalmacije i odnosi sa susjednim Hrvatima

Drugi dio

Glavne teme

- Događaji u Splitskoj crkvi vezani uz nadbiskupe
- Sukob Tome s nadbiskupom
- Tatari

Salonitanska tradicija

- Npr.: **Pogl. O svetome Dujmu i svetome Domnionu**
- TRADICIJA SALONITANSKE CRKVE
- Porijeklo nadbiskupske časti u Splitu
- Kršćanski počeci u Saloni: Pavlova poslanica Timoteju, apokrifna djela apostolska, tekstovna hagiografska predaja
- Predodžba da je sv. Dujam prvi biskup u Saloni bio neposredni učenik apostola Petra bila je jako uporište splitskoj crkvi da za sebe traži prvenstvo među dalmatinskim crkvama (Dujam je mučenik s poč. 4. st.! Pa salonitanska crkva nije potjecala iz apostolskih vremena)

Uspon Splitske crkve

- Npr.: **Pogl. Kako su Salonitanci pobjegli na otoke**
- Propast ugledne Salone
- Kraj jedne ere
- Propast antičke veličine
- Najava uspona nove crkvene organizacije – predaja o opatu Martinu preuzeta iz pontifikalne kronike Liber pontificalis
- Najava uspona Splita: temeljena na kršć. tradiciji i svecima
- Split je zakoniti nastavak antičke Salone i baštinik njezine metropolitanske veličine

Tomini postupci u pisanju HS

- Npr.: **Pogl. Kako je osvojena Salona**
- Moraliziranje
  - Uobičajeno u pisanju povijesti u srednjem vijeku
  - Božja kazna za nemoral – Biblijska tradicija objašnjavanja propasti
- Iznosi negativan stav o barbarima koji su razorili Salonu
- Opća katastrofa – nije umjeren
  - Slobodan opis i izričaj

- Odnos prema izvorima:

  <u>3 izvora u pisanju:</u>

  1. **Partim scripta** – pisani izvori (kronike, dokumenti i ostalo)

  2. **Partim relata** – priče koje se šire usmenim putem, legende – on ne razlikuje legende od izvora

  3. **Partim opinionem** – mišljenje suvremenika o događajima koji su se dogodili u njegovo vrijeme, ali i događajima koji su se dogodili ranije

Uspon Splitske crkve

- Npr.: **Pogl. Kako su Salonitanci pobjegli na otoke**

- Propast ugledne Salone
  - Kraj jedne ere
  - Propast antičke veličine

- Najava uspona nove crkvene organizacije
  - Predaja o opatu Martinu preuzeta iz pontifikalne kronike *Liber pontificalis*

- Najava uspona Splita
  - Temeljena na kršćanskoj tradiciji i sv. Dujmu
- Split je zakoniti nasljednik antičke Salone
  - Baštinik njezine metropolitanske veličine

Ugarska i Hrvatska

- Npr.: **Pogl. Kako su Ugri zavladali Dalmacijom i Hrvatskom**
- Zauzimanje Hrvatske od strane Arpadovića
- Poznaje ugarske kronike napose legendu o sv. kralju Ladislavu
- Ne spominje kraljevsko pravo, nego hrvatsku neslogu: to je hrvatska tradicija opisa događaja

- Ne govori o uređenju odnosa Hrvata i Ugarske; niti o osnutku Zagrebačke biskupije; ne objašnjava okolnosti smrti kralja Zvonimira

- Zanima ga kraljev odnos sa Splitom

- Bitno mu je da kralj Koloman potvrđuje Splitsku gradsku autonomiju

Toma o sebi

- O suvremenim događajima mnogo detaljniji
- Npr.: **Pogl. O svađi između nadbiskupa i arhiđakona**
- Podsjeća na memoriale
- Izbor arhiđakona – hvali sebe i svoje crkveno djelovanje
- O sebi govori u trećem licu – privid objektivnosti

- Opravdava svoje postupke i naglašava legitimitet svojeg izbora za nadbiskupa
  - Nadbiskup je nemaran i zao čovjek, a arhiđakon (sam Toma) odvažan u reformi morala
  - Crno-bijela slika
  - U pozadini priče je Tomino protivljenje neograničenoj moći biskupa i nadbiskupa u 13. stoljeću

O Tatarima

- Npr.: **Pogl. O tatarskoj pošasti**
- Vrlo detaljan opis, naročito bitke na rijeci Šaj
- Njihov prodor ostavio snažan dojam na Tomu
- Poznaje narativna vrela o prodoru Mongola
- Moraliziranje – kritika društva
- Ponovno motivi Božje kazne